

Томашук М.С.

магістрант

Вінницький національний аграрний університет

Томашук І.В.

доктор філософії з економіки, доцент

кафедри економіки та підприємницької діяльності

Вінницький національний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6847-3136>

Tomashuk Mykola

Graduate Student

Vinnytsia National Agrarian University

Tomashuk Inna

Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor

Department of Economics and Entrepreneurship

Vinnytsia National Agrarian University

ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

FORMATION OF LAND REFORM DIRECTIONS IN ENSURING EFFECTIVE USE OF RESOURCES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті розглядаються аспекти, пов'язані з впровадженням земельної реформи в Україні. Аналізуються основні характеристики цього процесу, а також розглядаються переваги та недоліки, які можуть визначати фактори впливу на активізацію підприємницької діяльності у сільському господарстві. Висвітлюється ідея, що встановлення чітких та стабільних прав власності на земельні ділянки може сприяти підвищенню прозорості та відповідальності у управлінні земельними ресурсами. Наголошується, що впевненість власників у своїх правах може призвести до підвищення інвестиційної привабливості та раціонального використання земельних ресурсів. Висвітлено той факт, що земельна реформа може визначати принципи розподілу земель, орієнтовані на сталий розвиток. Це включає урахування екологічних та соціальних аспектів при призначенні та використанні земель. Визначено, що забезпечення законності прав користування землею для сільськогосподарських підприємств може сприяти більш ефективному використанню ґрунту. Це може охоплювати права на оренду, користування чи інші форми використання. Акцентується увага на тому, що впровадження ринку землі може сприяти стимулюванню конкуренції та підвищенню ефективності. Вказується, що власники будуть зацікавлені в раціональному використанні своєї землі, оскільки це може впливати на її ринкову вартість. Підкреслюється, що земельна реформа може включати заходи для підтримки малих та середніх сільськогосподарських підприємств, включаючи забезпечення доступу до землі та ресурсів для цих господарств. Досягнуто висновків, що земельна реформа може включати регульовальні механізми земельного використання, такі як обмеження на використання землі для конкретних цілей чи встановлення екологічних стандартів. Вказано, що загальною метою таких реформ є покращення управління та використання землі для досягнення сталого розвитку сільськогосподарського сектору, забезпечення економічного зростання та соціального розвитку сільських громад.

Ключові слова: земельна реформа, ринок землі, сталий розвиток, сільськогосподарські підприємства, земельні відносини, ресурси, ефективність, власність.

The article analyzes the aspects related to the implementation of land reform in Ukraine, the basis of the characteristics of this process, advantages and disadvantages that can be determined as influencing factors on the activation of entrepreneurial activity in the agrarian sphere. It is indicated that the establishment of clear and stable land ownership rights can contribute to transparency and accountability in the management of land resources. It is emphasized that if the owners are sure of their rights, this can contribute to greater investment attractiveness and rational use of land. It is emphasized that the land reform can determine the principles of distribution of land resources aimed at sustainable development. This may include taking into account environmental and social

aspects in land allocation and use. It was determined that ensuring the legality of land use rights for agriculture can contribute to more efficient use of the soil. This may include rights to lease, use or other forms of use. It is emphasized that the introduction of a land market can stimulate competition and efficiency. It is noted that the owners will be interested in the rational use of their land, as this may affect its market value. It is emphasized that land reform can include measures to support small and medium-sized agricultural enterprises, including ensuring access to land and resources for these farms. It is concluded that land reform can include land use regulation systems, such as restrictions on the use of land for certain purposes or the establishment of environmental standards. It is stated that the overall goal of such reforms is to improve the management and use of land to ensure sustainable development of the agricultural sector, economic growth and social development of rural communities. The essence of land relations lies in the management and regulation of the use and ownership of land plots. Land use is a source of income for the budgets of various levels of government. A land market and improved land management can significantly increase the ability of communities to mobilize additional land-related resources. Land reform contributes to the effective use of resources of agricultural enterprises, influencing the organizational structure, management and distribution of land resources.

Key words: land reform, land market, sustainable development, agricultural enterprises, land relations, resources, efficiency, ownership.

Постановка проблеми. Реформування сільськогосподарського сектору в Україні – одна з надзвичайно актуальних проблем сучасності. Це обумовлено тим, що від його розвитку залежить нормальне функціонування всього економічного комплексу країни та добробут громадян. Аграрний сектор і відносини, пов'язані із землею, взаємодіють і взаємопов'язані, їх можна розглядати як взаємопов'язану систему, оскільки земля є ключовим ресурсом у сільському господарстві. У сукупності фундаментальних соціально-економічних категорій земельні відносини відіграють особливу роль.

У цьому контексті, ключовими факторами для їхнього розвитку є забезпечення результативного використання та підвищення цінності земельних ресурсів, створення оптимальних умов для значного розширення соціального, інвестиційного і виробничого потенціалу землі, перетворення її у складову економічного зростання; досягнення взаємодії високої економічної ефективності та екологічної безпеки використання земель та інші аспекти. Реалізація ефективних земельних відносин виступає ключовою умовою раціонального використання землі в агросекторі. Впровадження ринку землі в Україні є важливим кроком у сучасній процесів управління земельним та ресурсним потенціалом. Відповідно, актуальні реформи можуть стати важливим етапом, що сприятиме розвитку вітчизняного агробізнесу та зростанню привабливості сільськогосподарського сектору для залучення фінансових ресурсів від іноземних інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених займаються вивченням питань, пов'язаних із створенням і регулюванням ринку землі в Україні, особливостями використання земель у контексті його функціонування та впливом земельної реформи на діяльність сільськогосподарських підприємств, зокрема: Боднарук І.Л., Андрусак О.І. [1], Baldunuk V. [4], Гнаткович О.Д. [5], Дорош Й.М. [6], Літошенко О.С., Науменко С.Г. [9] та інші.

В дослідженнях Гнатковича О.Д. зазначається, що ключовими факторами сучасного розвитку земельних відносин є забезпечення результативного використання та підвищення цінності земельних ресурсів, створення оптимальних умов для значного розширення соціального, інвестиційного і виробничого потенціалу землі,

перетворення її у ключовий елемент економічного зростання; поєднання високої економічної ефективності та екологічної безпеки у використанні земель і інші аспекти.

У своїх дослідженнях Дорош Й.М. підкреслює, що трансформації в регіональному землекористуванні суттєво вплинули на юридичні та організаційно-територіальні аспекти землекористування, особливо в сільському господарстві, а також на форми власності на землю та інші засоби виробництва, земельні відносини в різних галузях економіки та ефективність використання земельних та інших ресурсів.

Навіть за наявності значної кількості вивчень, існує необхідність більш глибокого аналізу стосовно формування стратегій земельної реформи, спрямованих на ефективне використання ресурсів сільськогосподарських підприємств в умовах сучасного господарювання.

Формулювання завдання дослідження. Мета даної статті полягає в проведенні аналізу процесів функціонування внутрішнього ринку землі, який було утворено в рамках впровадження земельної реформи в Україні, а також вивчення впливу сучасних трансформаційних заходів на ефективність використання ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне використання ресурсів сільськогосподарських підприємств означає оптимальне та раціональне використання всіх доступних матеріальних, фінансових, трудових і природних ресурсів для досягнення максимальної продуктивності, ефективності та прибутковості в сільському господарстві (табл. 1).

Ефективне використання ресурсів в сільському господарстві є важливим аспектом для забезпечення сталого розвитку, збереження навколишнього середовища та забезпечення стабільного економічного розвитку сільських територій, де земля є одним з ключових та ефективних ресурсів для сільськогосподарського виробництва, і її роль важко переоцінити [4].

На рис. 1 представлено параметри використання землі у сільськогосподарському підприємстві, де ключовою основою є товарне виробництво.

Земельні відносини відіграють критичну роль у використанні землі та в сільському господарстві загалом. Сутність земельних відносин полягає в управлінні та регулюванні використання та власності на земельні

Ключові аспекти ефективного використання ресурсів сільськогосподарських підприємств

№	Назва	Сутнісна характеристика
1	Оптимізація виробничих процесів	Максимізація виробничих виходів при мінімізації використання ресурсів. Застосування сучасних технологій та передових агротехнічних методів для підвищення продуктивності.
2	Ефективне використання землі	Збалансоване використання земельних ресурсів з урахуванням плодородності ґрунтів та врахуванням принципів сталого розвитку. Мінімізація забруднення та втрати родючості земель.
3	Оптимізація трудових ресурсів	Раціональне використання робочої сили та підвищення її продуктивності. Навчання та розвиток персоналу для ефективного управління господарством.
4	Енергоефективність	Зменшення споживання енергії та впровадження енергоефективних технологій. Використання альтернативних джерел енергії в сільському господарстві.
5	Фінансова стійкість	Забезпечення раціонального фінансового управління та використання бюджету. Впровадження стратегій фінансової стійкості та зменшення фінансового ризику.
6	Споживча якість продукції	Виробництво високоякісної сільськогосподарської продукції, що відповідає вимогам ринку та споживачів.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

ділянки. Ці відносини визначають, як суб'єкти, зокрема сільськогосподарські, можуть використовувати землю, а також визначають умови власності на неї.

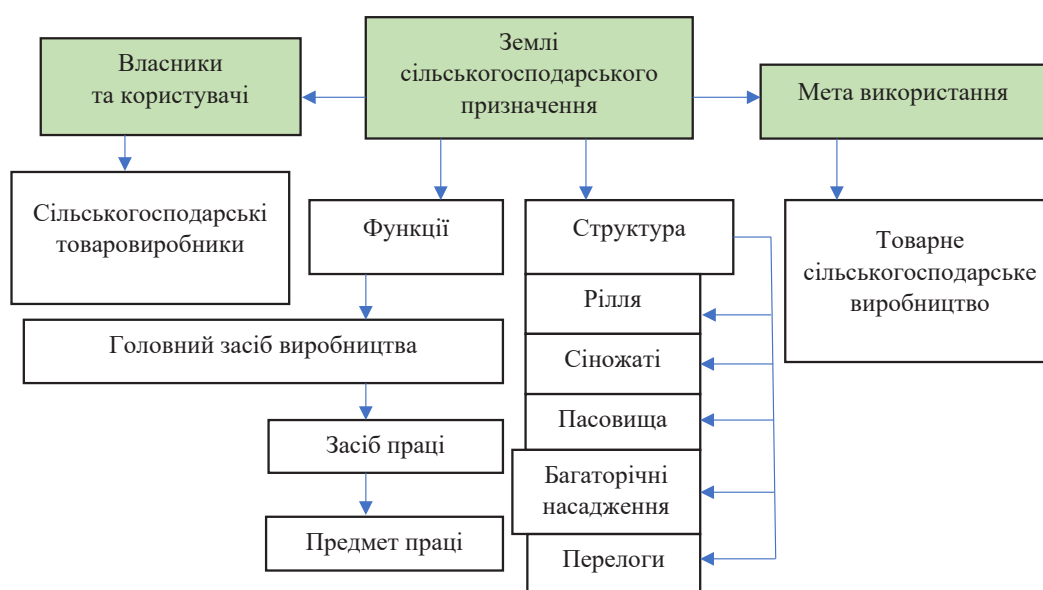
Характеристики формування земельних відносин включають в себе юридичні норми, які регулюють власність на земельні ділянки, процеси розподілу та обробітку земельних ресурсів [14]. Ці відносини можуть бути визначені законодавством, угодами чи іншими правовими інструментами. Формування земельних відносин також залежить від економічних, соціальних та екологічних факторів, які враховують інтереси різних суб'єктів у сільському господарстві та суспільства в цілому. Земельна реформа може впливати на земельні відносини, роблячи їх більш прозорими, стабільними та справедливими.

Головною метою земельної реформи є забезпечення втілення конституційних прав громадян на вільне розпорядження своєю власністю; формування потужних

територіальних громад шляхом передачі сільськогосподарських земель державної власності в їх розпорядження, розглядаючи їх як основний засіб виробництва та економічного розвитку територій; здійснення прозорого та ефективного управління земельними ресурсами [7]. Реалізація земельної реформи відбувається шляхом досягнення таких цілей, як впровадження прозорого ринку земель сільськогосподарського призначення та ефективне управління земельними ресурсами.

Земельна реформа в Україні може значно вплинути на операційну діяльність сільськогосподарських підприємств (СГП). Будь-яка реформа, включаючи земельну, може мати свої конкретні наслідки (табл. 2).

Важливо зазначити, що успіх земельної реформи залежить від здатності уряду ефективно впроваджувати нові законодавчі та інституційні механізми, а також враховувати різні інтереси сільськогосподарських суб'єктів та суспільства в цілому. Важливим

Рис. 1. Параметри використання землі у сільськогосподарському підприємстві

Джерело: [5]

Таблиця 2

Основні характеристики наслідків земельної реформи

№	Наслідки земельної реформи	Сутнісна характеристика
1	<i>Зміна власності на землю</i>	Перехід до ринкових відносин у власності на землю може сприяти збільшенню інвестицій у сільське господарство. Зміна структури власності може вплинути на стратегії господарюючих суб'єктів і рівень їхньої відповідальності за розвиток господарства.
2	<i>Підвищення обробляємості землі</i>	Земельна реформа може сприяти підвищенню ефективності використання земельних ресурсів, адже нові власники можуть мати більший інтерес вдосконалювати сільськогосподарські технології та методи обробітку.
3	<i>Розвиток агробізнесу</i>	Збільшення об'ємів земельних ресурсів може привести до зростання масштабів сільськогосподарських підприємств і розвитку агробізнесу. З'являється можливість для великих інвесторів та аграрних холдингів розширити свою діяльність.
4	<i>Підвищення конкурентоспроможності</i>	Вільний ринок землі може сприяти конкуренції та підвищенню продуктивності, оскільки господарюючі суб'єкти будуть змушені ефективніше конкурувати за земельні ресурси.
5	<i>Соціальні аспекти</i>	Є ризик, що деякі сільські жителі можуть втратити доступ до земельних ресурсів, що може призвести до соціальних проблем. Важливо враховувати інтереси маленьких фермерів та розвивати механізми захисту їхніх прав.
6	<i>Екологічні аспекти</i>	Необережне використання землі може призвести до проблем екології та втрати родючості ґрунтів. Реформа повинна сприяти сталому сільському господарству та збереженню природних ресурсів.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

аспектом для ефективного використання сільськогосподарських земель є державне регулювання земельних відносин, оскільки ці відносини передбачають використання землі, що вимагає систематичного управління цим процесом. Оскільки земельні відносини є змінними і піддаються значущим змінам у залежності від реальних умов, їх матеріалізація залежить від системи державного управління земельними ресурсами, що охоплює весь спектр суспільних відносин – від соціальних до економічних, правових, екологічних та

інших видів управління [5]. Існує ряд ключових аспектів у формуванні стратегій земельної реформи, спрямованих на забезпечення ефективного використання ресурсів сільськогосподарських підприємств (табл. 3).

Ці напрями спрямовані на створення структури, яка сприятиме ефективному та стійкому використанню сільськогосподарських ресурсів, сприяючи розвитку агросектору та забезпеченню продовольчої безпеки.

Безперечно, ключовим аспектом державної політики в сфері земельних відносин стало впровадження

Таблиця 3

Основні аспекти формування напрямів земельної реформи

№	Напрями земельної реформи	Сутнісна характеристика
1	<i>Створення ринку землі</i>	Розробка механізмів для впровадження ринкових відносин у власності на землю. Забезпечення вільного обігу земельних прав та їх передачі, що сприяє конкуренції та раціональному використанню земель.
2	<i>Захист прав сільськогосподарських виробників</i>	Визначення та гарантування прав сільськогосподарників на землю, щоб забезпечити їхні інтереси та стабільність використання ресурсів.
3	<i>Підтримка сталого розвитку</i>	Впровадження екологічних стандартів та заходів для збереження родючості ґрунтів та сталого використання природних ресурсів.
4	<i>Фінансова підтримка</i>	Розробка програм фінансової підтримки для сільськогосподарських підприємств, щоб стимулювати їхні інвестиції в технологічний розвиток та підвищення продуктивності.
5	<i>Розвиток інфраструктури</i>	Забезпечення доступу до сучасної інфраструктури для обробки та зберігання сільськогосподарської продукції, що сприятиме оптимізації виробничих процесів.
6	<i>Регулювання земельних відносин</i>	Розробка ефективних нормативно-правових актів, спрямованих на уникнення зловживань та забезпечення справедливості в земельних відносинах.
7	<i>Участь громади та суспільства</i>	Залучення громад та громадських організацій до процесу прийняття рішень з метою врахування різноманітних потреб та думок.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

на території України земельної реформи. Ця ініціатива представляє собою комплекс заходів, що включає в себе правові, економічні, технічні та організаційні заходи. Ці заходи спрямовані на поліпшення земельних відносин та перехід до нового порядку землекористування, який відповідає особливостям регульованої та соціально-орієнтованої ринкової економіки країни. Земельна реформа є важливою частиною економічної перебудови та охоплює всі земельні ділянки в Україні [5]. Введення ринку землі визначається як стратегічний напрямок для ефективного використання земельних ресурсів.

Ринок землі в Україні був відкритий з 1 липня 2021 року, і до початку широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року він існував практично 8 місяців. За даними Київської школи економіки (KSE), до початку вторгнення у обігу перебувало лише 0,421% від загальної площі сільгоспземель в Україні. Площа земель, за якими вже укладено угоди купівлі-продажу, становила 174 466 га (кількість угод – 72 276) [11]. Ринок сільгоспземель проявляв стійкість і показував гідні результати, але внаслідок війни зазнав значних втрат.

До початку широкомасштабного вторгнення у трійку лідерів за активністю ринку входили такі області: Харківська, де було зареєстровано 7884 угоди на площі 27191 га, Кропивницька – з 4 тис. угодами та 12607 га і Херсонська – з 3577 угодами та 15102 га [11]. За інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства України, протягом року функціонування ринку (з липня 2021 по липень 2022 року) у країні було укладено 88 тисяч угод купівлі-продажу землі на суму понад 7 млрд грн.

Харківщина виявилася на першому місці як за обсягом земельних площ, щодо яких були проведені правочини (37,1 га), так і за кількістю правочинів (10,4 тис) [11]. Ринок купівлі-продажу земель сільгосппризначення функціонує, проте максимальний економічний ефект ще попереду. Ключові показники ринку земель сільгосппризначення в Україні наведено у табл. 4.

Одним з пріоритетних напрямків діяльності держави в контексті земельних відносин за умов ринко-

вого господарювання є впровадження стратегії розвитку цих відносин. Ця стратегія має включати програмні інструменти, спрямовані на підтримку аграрного сектору та розвиток сільських територій, зокрема шляхом поліпшення державної екологічної політики та раціонального використання земельних ресурсів [1; 13].

Для досягнення цих цілей необхідно зосередити увагу на посиленні роботи з підвищення правової та екологічної культури учасників земельних відносин.

Зрозуміло, що основою для розвитку підприємництва в аграрній сфері є земля. Функціонування ринку землі надає можливість селянським господарствам, які мають намір розширювати своє виробництво сільськогосподарської продукції, придбати додаткові земельні площі, збільшити темпи і масштаби своєї діяльності та перетворитися на малі аграрні підприємства. Також цей ринок створює можливість для інших учасників, які володіють сільськогосподарськими землями, отримати фінансові ресурси внаслідок продажу землі та використовувати їх згідно з власними інтересами [9; 12]. На рис. 2 представлена структура оброблюваних полів в Україні на червень 2023 року, де орендовані ділянки становлять 71,24%.

На жаль, воєнні події руйнують перспективи розвитку аграрного сектору в контексті функціонування ринку земель, впливаючи як на активність угод купівлі-продажу, так і на динаміку кредитування за заставою сільськогосподарських земель, а також на загальну ефективність використання земельно-ресурсного потенціалу України [9]. Основні збитки включають втрати у людських та земельних ресурсах. Зокрема, KSE разом із Міністерством аграрної політики та продовольства України проаналізували загальні втрати вітчизняного аграрного сектору та підприємств в умовах війни (рис. 3).

Сьогодні використання землі відбувається за різною формою власності, і різні системи власності можуть впливати на ефективність та сталість використання земельних ресурсів. На рис. 4 зображена структура земельного банку за формою власності станом на червень 2023 р., де 80,27% складає приватна власність на землю.

Таблиця 4

Ключові показники ринку земель с/г призначення в Україні

№	Назва показника	Кількісний вимір	Назва показника	Кількісний вимір
1	Зареєстровано земель в Державному земельному кадастрі	43,6 млн га (72,3%)	Прокредитовано під заставу земель с/г призначення площею	2 636 га
2	Зареєстровано с/г земель в Державному земельному кадастрі	32,7 млн га (76,5%)	Середня кількість угод купівлі-продажу на день в червні 2023 р.	232
3	Середня нормативна грошова оцінка ріллі	27 520 грн/га	Середній розмір земельної ділянки угоди купівлі-продажу	2,22 га
4	Середньозважений розмір орендної плати за ділянки с/г призначення комунальної власності (на земельних торгах)*	10 261 грн/га	Кількість укладених угод купівлі-продажу, всього	152 035
5	Середньозважена ціна купівлі-продажу ділянки с/г призначення**	34 777 грн/га	Площа зареєстрованих угод купівлі-продажу, всього	338 272 га

Примітка: * За даними Держгеокадастру з 1 липня 2021 року станом на 1 липня 2023 року;

*за даними «Прозорро.Продажі» з листопада 2021 року станом на 1 липня 2023 року, більші ділянки отримують більшу вагу при розрахунку середньої ціни за гектар;

**середньозважена за площею ціна за період з 01.07.2021 до 01.07.2023 р., більші ділянки отримують більшу вагу при розрахунку середньої ціни за гектар, 1% найдорожчих та 1% найдешевших ділянок не враховуються при розрахунку.

Джерело: [8]

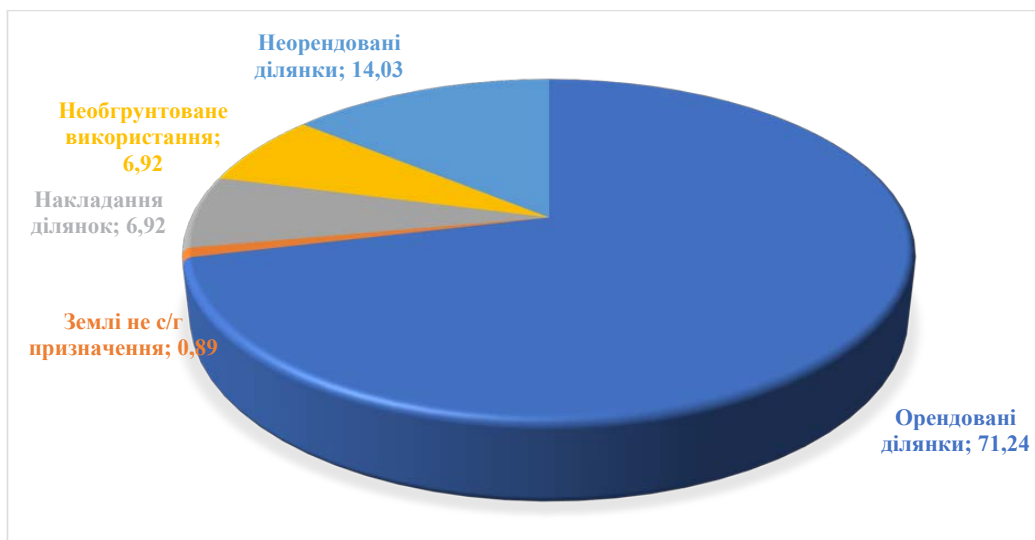

Рис. 2. Структура оброблюваних полів станом на червень 2023 р., %

Джерело: [2]

Рис. 3. Загальні втрати вітчизняного аграрного сектору від війни станом на 08.06.2022 р., млн дол США

Джерело: [10]

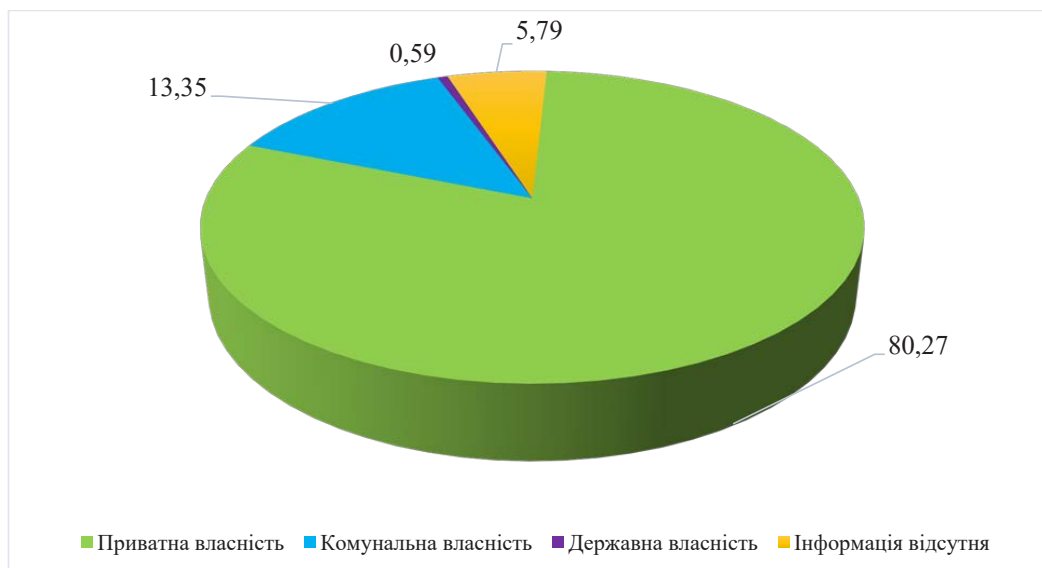
Використання землі є джерелом надходжень до бюджетів різних рівнів уряду.

На рис. 5 представлено показники надходження громад пов'язані із використанням землі сільськогосподарського призначення у 1 кв. 2023 р., де 3940 млн грн складають надходження від орендної плати з юридичних осіб.

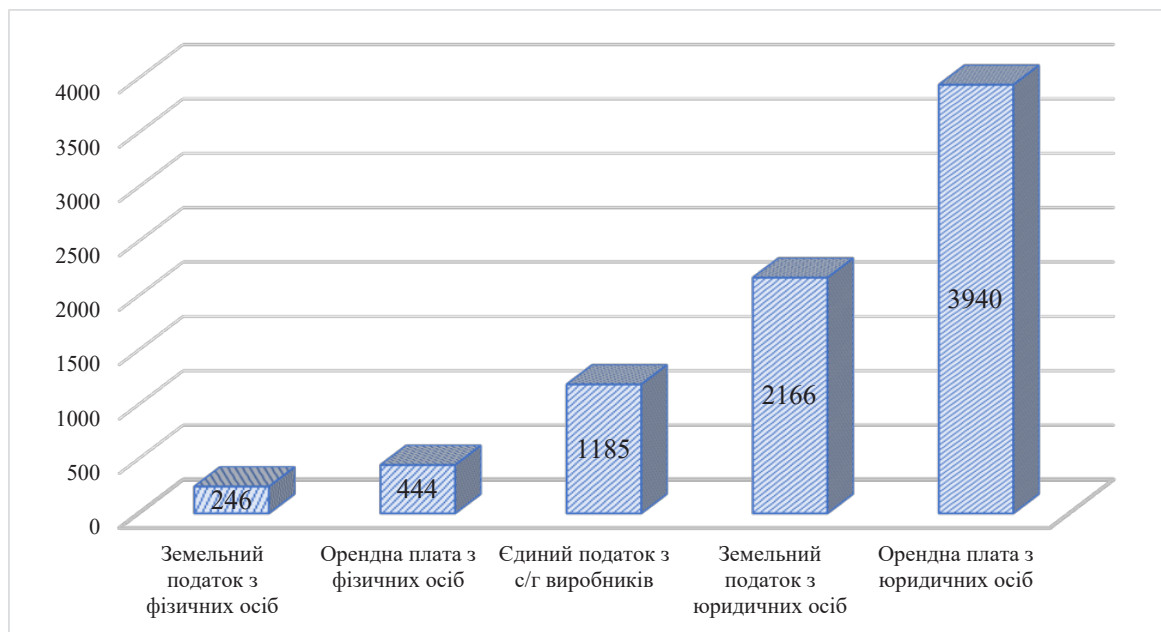
З 1 січня 2024 року розпочався новий етап земельної реформи, який включає в себе наступні аспекти: юридичні особи отримали можливість придбання земель сільськогосподарського призначення, але обмежені в праві придбання лише приватних земельних ділянок обсягом не більше 10 тис. га; продаж комунальної та

державної землі залишається забороненим; фізичні та юридичні особи не можуть володіти власністю понад 10 тис. га; іноземцям заборонено як продавати, так і купувати земельні ділянки; мінімальна ціна купівлі земель сільськогосподарського призначення повинна визначатися на основі нормативної грошової оцінки (НГО); переважне право на купівлю ділянки залишається у орендарів [3].

Протягом періоду функціонування ринку було реалізовано лише 1% земель, при цьому 99,5% з них залишилися в аграрному виробництві. Громадам надана можливість здачі в оренду сільськогосподарських земель комунальної власності через Prozorro. Отримані

Рис. 4. Структура земельного банку за формою власності станом на червень 2023 р., %
Джерело: [2]

Рис. 5. Надходження громад пов'язані із с/г землею у I кв. 2023 р., млн грн

Джерело: [2]

доходи від продажів регулярно поповнюють бюджети громад, досягаючи щорічно приблизно 355,2 млн грн. Обіг та використання сільськогосподарських земель в середньому становлять 10%-12% від сукупного бюджету громад. За період з початку 2023 року середньозважена ціна на землю зросла на 10,4%, досягнувши 38,5 тис. грн/га, що в свою чергу призвело до зростання капіталізації ринку сільськогосподарських земель на 115,1 млрд грн [3].

Згідно оцінок різних експертів, наступний етап земельної реформи має потенціал підвищити вартість приватних земельних ділянок та збільшити доходи власників. Також очікується зростання доходів міс-

цевих громад від оподаткування. Ця реформа відкриє можливості для українських аграріїв отримувати кредити під заставу сільгоспземлі, що розглядається як додатковий актив для залучення фінансування та інвестицій. Наразі близько 6% усіх кредитів в Україні мають сільгоспземлю як заставу, і з відкриттям ринку для юридичних осіб, а також повним запуском Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, очікується суттєве збільшення кількості кредитів, що надаються під заставу сільгоспземель [8].

Протягом воєнних подій триває реформування земельних відносин, оскільки залишаються актуальними завдання щодо підвищення ефективності вико-

ристання земельних ресурсів, подолання корупційних ризиків та наближення законодавства до стандартів ЄС. Серед перспективних напрямків удосконалення законодавства можна виділити [8; 9]: перегляд (відміна) механізму безоплатної приватизації земель; впровадження систематичної (ринкової) оцінки земель, зокрема, проведення пілотного проекту із систематичної оцінки, порядок якого буде визначений постановою Кабінету Міністрів, з подальшим закріпленням механізму у Податковому кодексі та інших нормативно-правових актах; законодавче регулювання питання консолідації земель сільськогосподарського призначення; скасування заборони на продаж земель державної та комунальної власності та встановлення прозорого механізму їхньої реалізації через електронні земельні аукціони на платформі Прозорро; визначення пріоритетного права на викуп земельних ділянок під господарськими дворами, спорудами та садами земель державної та комунальної власності; аналіз результатів пілотного проекту з реєстрації земельних ділянок інженерами-землепорядниками та закріплення цього механізму на рівні законодавства; комплексне переглядання правил постійного користування земельними ділянками, у тому числі створення ефективного механізму використання земель, які перебувають у постійному користуванні державних підприємств; розробка загальнодержавної цільової програми з відновлення ґрунтів та підвищення їхньої родючості, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Основними напрямками удосконалення користування землею на регіональному рівні, які спрямовані на вирішення завдань екологічно обґрунтованого та економічно ефективного використання та надійного захисту земельних ресурсів, на заключному етапі земельної реформи мають бути [6]: системний аналіз використання та захисту земельних ресурсів в різних галузях економіки та формах власності; визначення пріоритетів територіального розвитку регіону (економічного, екологічного, соціального); структуризація земельного фонду відповідно до стратегічного напрямку територіального розвитку регіону; оптимізація землекористування на основі різноманіття ґрун-

тів у сільському господарстві та реалізація комплексу заходів з охорони земель; формування економіки землекористування на принципах ефективних власницьких відносин земельних прав; вдосконалення системи управління у сфері використання та захисту земельних ресурсів у регіоні.

Висновки. Земельний ринок та вдосконалене управління земельними ресурсами можуть значно підвищити здатність громад мобілізувати додаткові ресурси, пов'язані з землею. Земельна реформа сприяє ефективному використанню ресурсів сільськогосподарських підприємств, впливаючи на організаційну структуру, управління та розподіл земельних ресурсів. Крім того, земельні реформи можуть впливати на розподіл земельних ресурсів, що, в свою чергу, впливає на розмір і структуру сільськогосподарських підприємств. Ефективність може зростати, якщо земельні ресурси раціонально розподіляються, забезпечуючи доступ до землі для сільськогосподарських підприємств різного масштабу та форм власності. Вдосконалення земельних відносин у сільському господарстві передбачає досягнення конкретних цілей, серед яких важливо відзначити: підвищення ефективності агробізнесу через консолідацію сільськогосподарських земель у власності господарських структур, що мають інтерес у розвитку сільськогосподарського підприємництва; створення сприятливих умов для перетворення підсобних господарств у товарні виробничі одиниці; формування раціональної та оптимальної системи землеводіння і землекористування, а також забезпечення ефективного контролю з боку державних інституцій щодо збереження та підвищення родючості сільськогосподарських земель та охорони навколишнього середовища. Зміни в системі власності на землю можуть значно впливати на інвестиційний клімат і стимулювати сільськогосподарські підприємства до більш ефективного використання земельних ресурсів. Загалом, успішна земельна реформа може сприяти конкурентоспроможності та інноваціям у сільському господарстві, а також гарантувати справедливий та ефективний доступ до земельних ресурсів для різних учасників сільськогосподарського сектору.

Список використаних джерел:

1. Боднарук І.Л., Андрусак О.І. Напрями та заходи із підвищення ефективності використання земельних ресурсів в період проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні. *Sciences of Europe*. 2020. № 60. С. 16–19.
2. Вкурсі Землі. URL: <https://zemli.vkursi.pro> (дата звернення: 14.12.2023).
3. В Україні офіційно відкрито другий етап ринку землі. URL: <https://minagro.gov.ua/news/v-ukrayini-oficijno-vidkrito-drugij-etap-rinku-zemli> (дата звернення: 18.12.2023).
4. Baldynyuk V., Tomashuk I. Use of land resource potential of rural territories of Ukraine in the conditions of transformation changes. [Використання земельно-ресурсного потенціалу сільських територій України в умовах трансформаційних змін]. *The scientific heritage*. 2020. № 50. Vol. 4. P. 6–17.
5. Гнаткович О.Д. Державна політика у сфері регулювання економічних земельних відносин. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=835> (дата звернення: 24.12.2023).
6. Дорош Й.М. Про основні проблеми та напрями раціоналізації землекористування на сучасному етапі земельної реформи. *Ефективна економіка*. 2011. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=816> (дата звернення: 17.11.2023).
7. Земельна реформа. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostannya/zemelna-reforma> (дата звернення: 19.12.2023).
8. Земельний ринок в Україні. Аналітичний огляд. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/10/Analitichnii---oglyad-stanu-zemelno-go-rinku-v-Ukrai--ni.-Drugii---kvartal-2023.pdf> (дата звернення: 11.01.2024).
9. Літошенко О.С., Науменко С.Г. Ринок землі як інструмент забезпечення ефективності функціонування агросфери. *Наукові перспективи*. 2022. № 6 (24). С. 406–415.
10. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. Непряма оцінка пошкоджень. Київ : Kyiv School of Economics. Міністерство аграрної політики та продовольства України, 2022. URL: <https://kse.ua/ua/oglyad-zbitkiv-ta>

vtrat-v-apk/#:~:text=Непрямі%20втрати%20в%20сільському%20господарстві%20Україні%20через%20війну%20сягають%20%2423,у%2023%20млрд%20дол (дата звернення: 26.12.2023).

11. Ринок землі: як повномасштабна війна вплинула на земельну реформу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3692064-rinok-zemli-ak-povnomashtabna-vijna-vplnila-na-zemelnu-reformu.html> (дата звернення: 04.01.2024).

12. Томашук І.В. Аналітичний аспект розвитку земельного потенціалу України: оренда землі. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 11. С. 139–147.

13. Томашук І.В. Удосконалення інформаційного забезпечення управління земельними ресурсами в сільськогосподарських підприємствах. *Науковий вісник УжНУ. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. № 21. С. 105–111.

14. Томашук І.В. Орендні земельні відносини на сільських територіях : сучасний стан та основні напрями удосконалення. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 7. С. 175–183.

References:

1. Bodnaruk I. L., & Andrusiak O. I. (2020) Napriamy ta zakhody iz pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia zemelnykh resursiv v period provedennia administratyvno-terytorialnoi reformy v Ukraini [Directions and measures to improve the efficiency of the use of land resources during the period of administrative and territorial reform in Ukraine]. *Sciences of Europe*, no. 60, pp. 16–19.

2. Vkursi Zemli [Around the Earth]. Available at: <https://zemli.vkursi.pro> (accessed December, 14, 2023).

3. V Ukraini ofitsiino vidkryto druhyi etap rynku zemli [The second stage of the land market has officially opened in Ukraine]. Available at: <https://minagro.gov.ua/news/v-ukrayini-oficijno-vidkryto-drugij-etap-rynku-zemli> (accessed December 18, 2023).

4. Baldynyuk V., & Tomashuk I. (2020) Use of land resource potential of rural territories of Ukraine in the conditions of transformation changes. *The scientific heritage*, no. 50, vol. 4, pp. 6–17.

5. Hnatkovych O. D. (2015) Derzhavna polityka u sferi rehuliuвання економічних земельних відносин [State policy in the sphere of regulation of economic land relations]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 4. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=835> (accessed December 24, 2023).

6. Dorosh Y. M. (2011) Pro osnovni problemy ta napriamy ratsionalizatsii zemlekorystuvannia na suchasnomu etapi zemelnoi reformy [About the main problems and directions of land use rationalization at the current stage of land reform]. *Efektivna ekonomika*, no. 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=816> (accessed November 17, 2023).

7. Zemelna reforma [Land reform]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/ekonomichne-zrostannya/zemelna-reforma> (accessed December 19, 2023).

8. Zemelnyi rynek v Ukraini [Land market in Ukraine]. Analitychnyi ohliad [Analytical review]. Available at: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/10/Analitichnii---oglyad-stanu-zemelnogo-rynku-v-Ukrai--ni.-Drugii---kvartal-2023.pdf> (accessed January 11, 2024).

9. Litoshenko O. S., & Naumenko S. H. (2022) Rynek zemli yak instrument zabezpechennia efektyvnosti funktsionuvannia ahrosfery [The land market as a tool for ensuring the efficiency of the agricultural sector]. *Naukovi perspektyvy*, no. 6 (24), pp. 406–415.

10. Ohliad zbytkiv vid viiny v silskomu hospodarstvi Ukrainy (2022) [Review of war damage in the agriculture of Ukraine]. Nepriama otsinka poskodzhen [Indirect damage assessment]. Kyiv: Kyiv School of Economics, Ministerstvo aharnoї polityky ta prodovolstva Ukrainy. Available at: <https://kse.ua/ua/oglyad-zbitkiv-ta-vtrat-v-apk/#:~:text=Непрямі%20втрати%20в%20silskomu%20hospodarstvi%20Ukrainy%20cherez%20viynu%20siahaiut%20%2423,у%2023%20млрд%20дол> (accessed December 26, 2023).

11. Rynek zemli: yak povnomashtabna viina vplynula na zemelnu reformu [The Land Market: How All-out War Affected Land Reform]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3692064-rinok-zemli-ak-povnomashtabna-vijna-vplnila-na-zemelnu-reformu.html> (accessed January 04, 2024).

12. Tomashuk I. V. (2017) Analitychnyi aspekt rozvytku zemelnogo potentsialu Ukrainy: orenda zemli [Analytical aspect of development of land potential of Ukraine: land lease]. *Інфраструктура ринку*, vol. 11, pp. 139–147.

13. Tomashuk I. V. (2018) Udoskonalennia informatsiynoho zabezpechennia upravlinnia zemelnymy resursamy v silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Improvement of information provision of land resources management in agricultural enterprises]. *Naukovyi visnyk UzhNU. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, no. 21, pp. 105–111.

14. Tomashuk I. V. (2019) Orendni zemelni vidnosyny na silskykh terytoriakh : suchasnyi stan ta osnovni napriamy udoskonalennia [Leased land relations in rural areas: current state and main areas of improvement]. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*, no. 7, pp. 175–183.